

Feleslegesen, apátlanul öreg bútorok közt egy lappal

Oktatási segédanyag Rakovszky Zsuzsa *Célia* (Magvető Kiadó, 2017) című regényének feldolgozásához

Ajánlott korosztály: 11-12. évfolyam

Készítette Horváth Beáta, ELTE Radnóti Miklós Gyakorló Általános Iskola és Gyakorló Gimnázium, Budapest

Tartalom

1. Miért érdemes tanítani a regényt, és hogyan helyezzük el a tananyagunkba?	1
2. A szerző és regénye	7
3. A mű értelmezése	8
4. Az értelmezés irányainak módszertani kibontása.....	14
Borító	
Műfaj	
Alakpárok	
Archetípusok, sztereotípiák	
A média világa mint a társadalomrajz eszköze	
A felesleges embere alakja	
5. Szakirodalom.....	14

1. Miért érdemes tanítani a regényt, és hogyan helyezzük el a tananyagunkba?

A szülő-gyerek kapcsolat és szerep mindig is érdekes téma a kamaszok számára. Ki vagyok a szüleimhez képest? Mennyiben vagyok más, önálló, autonóm? Erős vagyok-e nélkülük? Szembe tudok-e menni azokkal az értékekkel, amit addig adtak nekem? Mi az, ami ezekben a szerepekben elemi, mi az, ami változó? Mindezen kérdések végiggondolása segítő és problémás helyzet a kamaszok számára. Fontos a velük való közös gondolkodás, ugyanakkor az éppen átalakuló, leváló kamasz-én nem mindig kész még a szülői, illetve felnőtt szerep reflexív értékelésére. Az irodalomórák egyik folyamata éppen az, hogy segítő, ugyanakkor szembesítő elemzési stratégiákkal motiválják a diákokat a szerepek társadalmi és pszichológiai

jelenségeinek, sajátosságainak feltárásában. Rakovszky Zsuzsa *Célia* című regényének feldolgozása nagyon is alkalmas erre a kettős feladatra.

A cselekmény középpontjában a narrátor, egy középkorú férfi áll. Ádám értelmiségi, kritikai gondolkodása erős, de nem karakteres személyiség, sodródó, morálisan sem autonóm. Társra vágyik, ám a szingli férfi életmódján sose lép túl. Angolt tanít, honlapokat szerkeszt, és honlapokra ír tetszetős cikkeket azokról és azoknak is, akiket lenéz, ugyanakkor munkája, keresete épp csak a létfenntartáshoz elég. Szexualitása, testisége fontos a számára, aktív, de kapcsolataiban, amelyek különböző nőkhöz kötik, a felelősség nem játszik szerepet.

A regény cselekményének indító fordulata, hogy a főszereplő szembesül azzal, lehet, hogy apa, illetve azzal, hogy lehet, hogy mégsem. Ádám nevében az ösférfi, az ősapa archetípusa sejlik fel. A regénybeli Ádám azonban üres, a hiányok figurája. A regény cselekményét mégsem az archetipikus élmények hiánya, ennek traumája viszi előre, hanem a hiány hiánya. Vagyis a szereplőknek, leginkább a főszereplőnek nem is hiányoznak mélyen a kapcsolatok, a család, az apa és az anya meghatározó mély fizikai és szellemi anyaga. Sem saját apaságának, sem egyéb kapcsolatainak nincs mitikus mélysége. Csak sekélyes, sztereotip társadalmi szerepek vannak, mert a szerepek (testvér, férfi, apa) mögül hiányzik az archetipikus kötődések biztonságot adó érzelmi rendszere. És ez nemcsak őt, a főszereplőt, hanem más-más módon és intenzitással a regény többi szereplőjét is jellemzi. Anya, apa és gyerek találkozik, ám család nem jön létre, és családragény sem. A szereplők vagy a gazdasági sikerekbe, illetve a fogyasztói társadalom sikertörténeteibe kapaszkodó konzumfigurák (Zsoltika, Niki) vagy a fogyasztói társadalom elutasításába, kritikájába kapaszkodó értelmiségiek (Zsani, Ádám). Minden út kudarcos. Erre a kudarcorozatra mutat rá Célia, Ádám lányának/nem lányának alakja. A fiatal lány kritikus saját korával és a felnőttek világával, anyja átgondolt stratégiáival szemben. Ugyanakkor öröksége meghatározó: itt a kudarc, az autonómia hiánya öröklődik.

Rakovszky Zsuzsa regényének fogadtatása ellentmondásos. Lendületes cselekményvezetés és szerkezet, jól átlátható üzenet, egyértelmű és gyorsan fogyasztható társadalomkritika jellemzi. És épp ezért több kritikus nem érzi elég mély és átütő olvasmányélménynek. Ám az író gondolkodtató, korunk jellegzetes problémáit könnyedén egymásba halmozó cselekményvilágot épített fel. Ádám alakjában átgondoltan fejt fel az elidegenedés jegyeit, működését. Pontosan érzékelhető Zsani karakterében a hiányt a tudomány és a kultúra kémcsöveivel kiiktató értelmiségi nő deficitese alakja, Célia története pedig megmutatja azt a folyamatot, ahogy egy fiatal, szép és okos, művelt lány – lerázva anyja fojtogató szoros kötelékét, megtagadva a világ sokszoros szellemi és erkölcsi kihívását – egy szabályokat és

biztonságot nyújtó szekta egyszerű világát választja. Ádámot az elidegenedés, Zsanit az önsajnálát, Céliát az autonómia-vesztés kudarcos egyszerűségében hagyjuk el külön-külön. Bár a regény végén egy anya és némi joghurt is megjelenik arra figyelmeztetve az olvasót, hogy választhat a kötődés megélése és a sikeres fogyasztás attitűdjei között.

Tartalmi (történelmi, személyes, lelki, filozófiai és etikai) szempontok:

- a boldogság és siker mint érték és mint társadalmi konstrukciók
- a szülők szerepe az identitásfejlődésben
- a fogyasztói társadalom jellegzetességei
- a magas és fogyasztói kultúra összecsapása
- a rendszerváltás utáni Magyarország társadalmi jellegzetességei
- a hiány és a keresés motívuma
- emlékezéstechnika
- az enteriőrök és a technikai eszközök szerepe a cselekményvilág korrajzában és társadalomkritikai megközelítésében
- a rendszerváltás lenyomatai az énefejlődésben, a családtörténetben
- erkölcsi nézőpont, kritikai álláspont és a cselekvés hiánya
- egymás hibáinak megítélése
- a nemi szerepek társadalmi tényezői
- a testi-lelki-társadalmi traumák átélésének hiánya, a traumák megkerülésének stratégiái
- tér, test és hatalom összefüggései
- a felnőtté válás és a szexuális fejlődés nehézségei
- erotika az irodalomban
- a világ nehezen kiismerhető metafizikai szerkezete; az egzisztencializmus és a posztmodern világlátás, az elidegenedés folyamata
- nevelési stratégiák, iskolatípusok és világlátás kapcsolata
- a gyerek szerepe a személyes kapcsolatokban és a társadalomban
- az elfogadás-megtagadás kérdése
- az elidegenedés fokozatai
- a szabad döntés-kényszerhelyzet problematikája

Narratológiai, műfaji, poétikai szempontok:

- az elbeszélő mint személy és mint fikció
- fikció és vallomás
- beszéd és észlelés szétválása az elbeszélés során
- szerzőiség-műfajiság
- emlékezet, az emlékezet funkciója, torzulása: a felidézés
- nézőpontok, fókuszok a regényben
- a beavatás hiány
- az éntregény és a családtregény műfaji sajátosságai, illetve az adott műfaj visszavonása
- idősíkok: az idő érzékelésének hiánya
- motívumrendszer, a motívumok összefüggései: apakép, anyakép, a keresés és eltűnés, a kudarc motívumai

Nyelvi-stiláris szempontok:

- nyelvi regiszterek: eltérő stíluselemek, nyelvi asszociációk mint ironikus nyelvi megoldások (pl. a Dávid-zsoltár megidézése és szétesése Niki testének leírásakor, a „tárcsázott” kifejezés használata a mobiltelefonra)
- hanghordozás és karakterek, típusok (pl. a főszereplő megfigyelései a telefonos marketingek ügyintézőiről)
- a becézés (Ádika, Zsoltika, Botondka) funkciói: kommunikáció/viszonykijelölés, szereplőábrázolás, irónia
- az irónia nyelvi és retorikai eszközeinek szerepe a narrátor ítéletalkotásában

Részletkiválasztás:

- Érdemes összevetni a Rakovszky-regény expozícióját és Camus *Közöny* című regényének indítását

Szemponatok: az énelbeszélés személytelen vonásai, az érzelmi reakciók hiányának jelei, a két anya leírásának, felidézésének hasonlóságai, az idősek otthonának motivikus azonossága, az anya halála mint fordulat és mint annak hiánya, valamint a magára maradottság és üresség állapotának egyértelmű kijelölése.

Első lépésben gyűjtsünk szempontokat, amelyek segítenek az epikus művek nyitó mondatainak elemzésében. Egyszerűen simulnak-e bele a narratívába? Az indítás elemei az expozíció

feladatait szolgálják-e vagy sem? Milyen szerepe van a nyitó mondatnak a stílus, illetve az információ adagolásban?

Második lépésben érdemes összevetni a Camus-regény két fordításának nyitó mondatát, a bennünk rejlő különbséget.

„És hogy mi is maradt meg Gyergyai szövegéből az új könyvben? Semmi. Még a legegyszerűbb mondatokat is átírták, mert kiderült, mindegyiket lehet jobban, még kevesebb sallanggal magyarra fordítani. Már a könyv első mondatainál szembetűnő a két szemléletmód közötti különbség. A regény első mondata Gyergyainál így szól: Ma meghalt anyám. Az idegenben ezzel szemben ezt olvassuk: Ma meghalt a mama. Nem ugyanaz. Camus következetesen mamant használ a regényben, érzelmeit szinte teljesen elnyomó főhősének ez az egyetlen megnyilatkozása, amelyben valamilyenfajta érzés csillan. Ehhez képest a Gyergyai által használt anya egy sokkal távolságtartóbb, érzelemmentesebb megnevezés, pedig Camus nem véletlenül választotta valószínűleg a könyv szövegéből annyira kiugró mamant. Ádám Péter szerint lehetséges, hogy Gyergyai számára az anya szó is ugyanolyan intim volt, például az önéletrajzában mindig anyámként utalt édesanyjára, mégis fordítóként tudnia kellett volna, hogy az olvasók számára nem egymásnak megfeleltethető a két szó. Aztán ott van a névelő kérdése, amely szintén nüansznyi változtatás, mégis beszélt nyelvibbé, hétköznapiabbá teszi a szöveget, hogy Az idegenben „a mama”-t olvasunk, míg Gyergyai az elvárt irodalmi stílusnak megfelelően elhagyta a határozott névelőt a mondatából.” (Szekeres Nóra: Albert Camus: Az idegen – egy új regény, <http://www.litera.hu/hirek/albert-camus-az-idegen-egy-uj-regeny>)

A Célia nyitó mondatának feldolgozása:

*"Amikor beléptem a lakásba,
éppen csengett a telefon."*

Egyes szám első személy:
én-elbeszélő

az elbeszélő
kijelölése

A lakás mint a cselekmény tere, a szereplő
kijelölése, a cselekmény
kommunikációtechnikai háttérének
(telefon=technika), idejének bevezetése

az expozíció funkciói

A telefon folyamatos szerepe a regényben. A
kommunikációs problémák, a fogyasztói világ
felidézésének eszköze.

motívumok

A telefonban az elbeszélő anyját keresik. Az anya
motívumának előkészítése. Mindezen
cselekményelemek ismétlődése a regény lezárásában (a
karácsonyfát kereső anya, a csöngetés).

a regény indításának és
lezárásának keretes
jellege

A telefonálás mint ismétlődő cselekményelem. Célia
alakjának előkészítése. A telefon újra megszólal
majd. Zsani keresi Ádámot Célia ügyében.

információ-
adagolás

Lehetséges érettségi tétel, feladat:

Témakör: *Művek a magyar irodalomból III. Kortárs szerzők*

Tétel: Rakovszky Zsuzsa *Célia* című regényének alakpárjai

Feladat: Az alábbi szempontokat alkalmazva mutassa be Niki és Célia alakjának, sorsának hasonló és eltérő jegyeit! Fogalmazza meg, hogy az alakpár milyen szerepet tölt be a regény társadalomkritikai megközelítésében!

Szempont	Niki	Célia
Az apa alakja		
Műveltség és az angol nyelv szerepe		
A tévé és a mobiltelefon használata		
Testi adottságok, testkép		

Lehetséges projektfeladat:

Téma: AZ APA ARCHETÍPUSÁNAK ALAKZATAI

A meghatározó és a hiányzó apák Shakespeare műveiben valamint mai magyar irodalmi alkotásokban. Ajánlott művek:

Shakespeare	Kortárs irodalom
Hamlet	Háy János: A bogyósgyümölcs-kertész fia
Lear király	Rakovszky Zsuzsa: Célia
Ahogy tetszik	

2. Szerző és regénye

Egy életrajzi adat: Rakovszky Zsuzsa 13 hónapos korában veszítette el édesapját. Az apahiány személyes élmény, regényeiben pedig meghatározó motívum. Ugyanakkor az alkotásokban nem pontosan visszafejthető életanyagként jelenik meg az apakép, az apaélmény bizonytalanságának, hiányának érzése, hanem sokféle társadalmi- és sorsháló kiépítésének, kibontásának eszköze, és egyre tágabb konnotációval bír.

„Az apahiány tágabb értelemben talán az átörökített normák, a valósághoz való realisabb viszony és a szilárd énkép hiányát jelenti. Annak hiányát, hogy az ember tudja magáról, hogy kicsoda. Azt szokták mondani, hogy az anya dolga a feltétlen elfogadás, az apáé, hogy követelményeket állítson. Ez persze akkor sem teljesül feltétlenül, ha az apa fizikailag jelen van.” (Rakovszky Zsuzsa, <https://mno.hu/konyveshaz/a-csalad-hianyrol-irt-csaladregenyt-rakovszky-zsuzsa-2409425>)

Rakovszky regényeiben és novelláiban a személyes nézőpont az elbeszélő-eljárás egyik meghatározó alapja. Az én-elbeszélő önéletrajzi pontossággal mondja el életét *A kigyó árnyékában*, mindeközben saját életeseményein keresztül egyszerre bomlanak ki a kor politikai életének, történeti meghatározottságának és a személyes útkeresés sikereinek és kudarcainak pontjai, összefüggései, véletlenszerűségei. Rakovszky későbbi regényeiben is törekszik erre az összetettségre, ezért gazdagon alkalmazza és keveri az egyéni nézőpont felidézésének különböző eljárásait (pl. aktív elbeszélő, levél- és naplóforma). A későbbi prózai művek (*A hullócsillag éve*, *V/S*, *Szilánkok*) is alkalmazzák a személyes megközelítés eszközeit. A *V/S*-ben és a *Szilánkokban* a személyes sorsok felől láttatva a XIX–XX. század fordulójának erőteljes korrajzát, a haladás, a progresszió, a szellemi környezet, a férfi és női szerepek változásának és kudarcának érdekes és nagyon gazdag, sokszínű megközelítéseit kapja az olvasó.

A *Célia* című regény is ebbe a sorba illeszthető. A mű azonban immár a XX.-XXI. század fordulójának regénye. A cél ugyanaz: a személyes sors változásának, a karakterek vágyainak bemutatása, valamint személyes élmények szűrőjén át a korszak jellemző történeti-társadalmi változásainak megfigyelése, következményeinek felfejtése. A regény ítélete lehangoló: archetípusvesztett, sztereotípiákat halmozó korszak az új századforduló. A korábbi regények karakterei által képviselt – amúgy nem kevés kritikával ábrázolt – progresszióknak már nyoma sincs. A regény elbeszélés-technikája szintén halmozó. A főszereplő meglátásain keresztül egy sztereotipikus alakokat, sztereotip viselkedéseket sorakoztató világba kerülünk. Ezzel a világgal szemben az elbeszélő-eljárás kritikusan lép fel, de nem konfrontálódik vele. A regény pontos rajzát adja egy értékvesztett kornak, illetve egy olyan világ elvesztésének, amelyben „*az anya dolga a feltétlen elfogadás, az apáé, hogy követelményeket állítson.*”

3. A mű értelmezése

Rakovszky Zsuzsa regénye két központi szereplő köré épül. Az egyik karakter állandón az olvasó figyelmébe kerül. Maga az elbeszélő, Ádám viszi, vezeti folyamatosan az olvasó figyelmét. A másik alak Célia, akinek figuráját töredékesen Ádám narrációján, meglátásain keresztül kapjuk. Célia lehet, hogy Ádám lánya. Sorsuk azonban nem kapaszkodik össze, hanem szétválík. Mindketten egy kapcsolataiban töredékes világ jellegzetes figurái maradnak.

A cselekményt a vezetékes telefon megszólalása indítja. A vezetékes telefon a múlt szimbóluma, Ádám már nem használja. Egy ügyintéző Ádám anyját keresi, aki már fél éve

halott. A groteszk helyzet lépteti be az olvasót Ádám gondolataiba. Az anya alakjának és temetésének felidézése, a telefonos ügyintézők típusainak bemutatása egy kritikus, ironikus, az események láncolatát határozottan felépítő karaktert mutat Ádám alakjában, aki ugyanakkor mentes az érzelmektől. Kiürült életébe szól bele a telefon második megszólalása, Zsani hangja. Újabb múltidézés, Zsani megismerésének, kapcsolatuk pontjainak feltárása a regény második nagyobb egysége.

Zsani és Ádám viszonya a kapcsolatok megszokott dinamikáját mutatja: megismerkedés, eltávolodás. Hiába a már nem működő kapcsolat Zsanett tervszerűen vonja be életébe Ádámot. Először spermát kér tőle, majd a megszületett gyermek, Célia nevelésének egyes pontjain találkoznak, annak ellenére, hogy Ádám apasága bizonytalan. Maga a cselekmény menetét meglendítő második telefonhívás is egy ilyen pillanat: Zsanett az immár egyetemista Célia döntéseit szeretné Ádámmal megbeszélni. A két telefonhívásra épülő exozíció Ádám emlékeiből áll össze. A telefonbeszélgetésekből elinduló asszociációkból, apró jelenetekből, múltidézésből rajzolódnak ki a szereplők, ezzel együtt a rendszerváltás körüli korszak, majd a XXI. század elejének néhány jegye.

Zsani telefonhívása egyrészt a cselekmény jelen idejének kezdőpontja, fordulat, amellyel Célia egyre nagyobb szerepet kap Ádám történetében. Ez a pont Ádám identitástörténetében is fordulat. Ádám élete magányos és töredékes: némi munka, video-, egyben szerepjáték, szerelmi élet. Ebbe az apró momentumokkal ismétlődő sorozatba kerül be Célia alakja.

Ádám saját létezését esetlegesnek tartja. „(...) már gyerekként, jóformán az első pillanattól fogva tisztában voltam vele, hogy létem törékeny és esetleges...” (21. oldal). Családi háttere is töredékes. Apja intellektuális macsó. Nőügyei és sikerei között gyermekeinek nincs valós helye. Ádámnak van egy öccse, féltestvére, a féltestvérenek is van egy féltestvére. A kapcsolatok ezzel távolodnak. Ádám sikeres öccse lenézi Ádámot, Ádám praktikusán használja féltestvérét, munkát kér tőle, majd lakásügyeinek intézését.

„Talán ezért mondtam, amit mondtam, amikor megkérdezte, igaz, különösebb kertelés nélkül, hogy mi újság, hogy valamelyest tekintélyre tegyek szert a szemében (ő ugyanis, bár a barátnőit úgy átlag félévente lecseréli, nem nőszült újra, és tudomásom szerint gyereke sincs).

-A lányom... abba akarja hagyni az egyetemet!” (61. oldal)

Az apaságot Ádám egy erősebb identitás alapjaként vállalja, majd a következő pillanatban relativizálja: „-Az anyja egy szóval sem állítja, hogy az enyém lenne, de ahogy utána számoltam ... akár az enyém is lehet! – mondtam dacosan.” (61.-62. oldal)

Az apaság állapota, lehetősége jelenti a bonyodalom kezdetét. A regény ezzel a változóval teszi fel azt a kérdést, hogy átalakul-e Ádám státusza, világlátása, kapcsolatisága az apaélmény lehetősége révén. A válasz folyamatos nem. Ádám perspektívája épp úgy szűk marad a regény végén is, mint a történet indításakor.

Célia Shakespeare *Ahogy tetszik*ének szereplője, a gonosz apa lánya. A Rakovszky-regény Céliája így és ezért kapja nevét anyjától, Zsanitól. Célia apátlan lány. Ádám lánytalan apa. Zsani férfi nélküli anya, aki folyamatos intellektuális-pedagógiai ötleteibe építi be, préseli be lánya alakját, annak leszakadási kísérleteiről, önállóságáról, autonómiájáról nem akar tudomást venni. Egyes problémahelyzetekben Ádámot hívja: látszólag elesetten, ugyanakkor pontos tervvel és stratégiával próbálja a férfival Céliát visszatereltetni az általa jóvá hagyott útra. Célia bezárkózik, majd kijátssza a neki udvarló fiúkat, míg végül nem tud végigmenni a leszakadás, az önállóvá válás útján, mert nem tud kihez igazodni. Nem leválik, hanem kiszakad, pontosabban kiszakíttatja magát egy szektával. Anyjával már nem beszél, Ádámmal üzen anyjának, illetve megkéri őt, hogy töltsse a magára maradt Zsanival a karácsony estét, amit Zsani később visszautasít. Hasonlóan anyjához Célia is problémamegoldásra használja Ádámot.

A regény cselekménye Ádám életének apró eseményeiből, azok újabb és újabb sorozatából áll. Az újjászerveződés nagy fordulatai, pontosabban látszatfordulatok, lehetőségek – Célia megjelenése, Ádám regényterve és a lakás eladása, Ádám apjának halála, Heni felvállalása –, amelyek nem hoznak elmélyülést, új önértékelést: csak momentumok maradnak. Egyrészt ennek a mozdulatlanságnak a hangsúlyozására szolgál a cselekmény meghatározó technikája, az alakpárok felállítása. A szereplőkben stratégiák, valamint szellemi és anyagi, de mindig szituatív értékek kerülnek párhuzamba. Más nem. A nagyon ellentétes szereplők egyikével sem lehet azonosulni. Zsani és Heni, Célia és Niki, Ádám és öccse, illetve apja – és a bennük megrajzolt ellentétes vonások, jellemeik, értékek, élethelyzetek – ténylegesen nem mérkőznek meg.

A regény világában nemcsak a mindennapi cselekvések, egyszerű szituációk sora, az elbeszélő sodródó alakja mutatja a kiüresedés folyamatát, hanem a cselekménybe beépülő kulturálisan jelentős motívumok súlytalansága. A cselekményt átszövik a létezés nagy alapélményei, a szülő-gyermek kapcsolat, a születés és halál. A kötődés, illetve annak sérülései, traumái, a halál

és az eltűnés élménye ismétlődő elemei a regénynek. A cselekmény indításában Ádám a telefonhívás hatására felidézi anyja halálát, temetését. Az emlékek ironikus jelenetek sorát adják. Az apa csak olykor-olykor tűnik fel, egyszerre meghatározó és ugyanakkor szintén hiányzó karakter Ádám számára. Halála, eltűnése viszont kisszerű.

A regény legsúlyosabb, legsűrűbb része Célia eltűnése és keresése. Ádám a veszteségélmény mélységét nem éli át, a lány/lánya keresése közben a Céliával egyidős Niki testére vágyik. A regény végén pedig eltűnik az otthonból az az idős hölgy, aki Ádám új lakásának korábbi tulajdonosa. A regény zárlatában ő és Ádám találkozik. Az idős asszony becsönget Ádámhoz, pontosabban saját otthonába tér haza karácsonykor. Ádámot saját fiának nézi, és a karácsonyfát keresi. Ádám belemegy a szerepjátékba, de ez is, ahogy minden más, a tehetetlenség reakciója. A helyzet fájdalma itt sem bomlik ki. Ádámnak ugyanis nincsenek traumái, mert érzelmileg és szellemileg sem talál, nem keres ebben a világban támpontokat.

A szakralitás és a kapcsolatok hiányát a cselekményvilág egyéb motívumainak hálózata is megerősíti. Ádám értelmiségi figura, angolul olvas, fordít. Céliával is épp a nyelvi játékok, a kulturális könnyedség teremt gyorsan közös nyelvet. Világában egyrészt ott sorakoznak a kultúrtörténet klasszikusai (pl. Rousseau, Shelley vagy Oswald Spengler), másrészt a populáris kultúra jellegzetes darabjai (pl. Tom és Jerry, Dr. House). Ádám kulturális fogyasztásának sokszínűsége a XXI. századi értelmiség nyitottságát, gazdag szövegtapasztalatát mutatja. Ugyanakkor a kulturális élmények nem válnak egy progresszív értelmiségi karakter értékvilágának alapjává. Ádámnak nincs értelmiségi közege, nem reagál korának politikai és társadalmi folyamataira. Néz híreket, de a külvilághoz teljesen passzívan kapcsolódik. Narrációjába sok kritikai elem vegyül, de a világ dolgaiban nem foglal állást, semmilyen aktív diskurzusban nem vesz részt.

A cselekmény során halmozódnak a különböző kulturális rétegek és terepek jellegzetességei. Általuk kirajzolódik a fogyasztói társadalom kínálata, identitás-ajánlata. Ádám kritikai attitűdje pontos megfigyelésekre épül, jól fogalmaz, ám a fogyasztói társadalom nagyon silány világában ő is feloldódik: homevideókat néz, és a videojátékok is csak a menekülés olcsó lehetőségeként használja. Szexualitását is egyre silányabb történések jellemzik. Kapcsolatai közül Zsani és Heni kap karaktert. Egy félmondatban említi meg házasságát mint a múlt nehezen felidézhető és értelmezhető, de mindenképpen felesleges darabját. Viszonyát Henivel a szakítások dinamizálják. Majd hirtelen ötlettől vezérelve felvállalná az asszonyt és annak fiát, de a férj megjelenésekor meg is tagadja a kapcsolatot. Míg Niki teste, majd Niki valóságshow-beli karaktere a vágy tárgya marad.

Zsani lényegében ennek a céltalanságnak az ellenpontja. A kiüresedett világot stratégiákkal, értelmiségi célokkal, határozott nevelési irányokkal tölti fel. Bele-bele vonja Ádámot Célia történetébe. Ádám meg-megold egy-egy feladatot, de önálló szerepet nem vállal benne.

És így válik Célia címszereplővé és referenciaponttá. Alakja és létezése a megújulás lehetősége. Célia a fiatalság minden mozzanatát hozza: bizonytalan, de autonóm törekvései vannak. Szép, de testélménye és testképe még alakulóban van. Szellemileg dinamikus és nyitott. Azonban nincs esélye. Anyja pedagógiai ötleteiből hiányzik az érzelmi közeledés. Zsani nem tudja Céliát megsegíteni abban, hogy identitását és autonómiáját önállóan formálja meg. Ádám szerint pedig a világ céltalan és esetleges, az identitás és az autonómia értékeire érzéketlen, önmagát is, a társadalmat is haszontalannak és kiüresedettnek tartja. És szereplőink számára a kortárs kapcsolatok sem jelentenek segítséget: Ádámnak nincsenek barátai, Zsani baráti köre az éppen előtérbe helyezett élestratégia ironikus képviselői, és Célia sem tud elmélyült kapcsolatot kialakítani saját generációjával.

A regény során Célia alakja először felerősödik, majd szétmálik. Gyermekkorának fejlődési pontjaiban kirajzolódnak a növekedés, az érés karakteres szakaszai. Fiatal felnőtt lányként egy szép karakter bontakozik ki, bizonytalan, de dacos személyiséggel. Ez a formálódó és fejlődő lány feladja személyiségét, küzdelmét, mikor a szekta egyszerű közösségéhez csatlakozik. Rövid haja, új öltözete aszexualizálja testét, külsőjét. A leegyszerűsített hitélet elfogadása a világ egységének, átélhetőségének vágyából fakad. A mély, biztonságot nyújtó kapcsolatok, egy átéltebb, biblikus mélységekkel rendelkező hitélmény tapasztalatának hiánya tereli a lányt az átlátható, szabályozott közöséghez. Mindez együtt jár a szellemi környezet, az értelmiségi út feladásával.

Ádám és Célia kávéházi beszélgetésében éppen ezek a nézőpontok kerülnek szembe vagy inkább egymás mellé. A találkozó előzménye, hogy Ádám meglátja Céliát a kórházban. Bizonytalan abban, hogy tényleg a lánnyal találkozott-e, ám Célia levele tisztázza a kórházi jelenetet, és megerősíti, hogy a rövidre nyírt hajú kórházi kisegítő Célia volt. Ezt követi a kávéházi találkozás. A mű tetőpontja és megoldása bomlik ki e jelenetekből: Célia megkerül, Ádám pedig Célia és Zsani nézőpontja közé szorul, hiszen először a lány arra kéri, hogy ne szóljon anyjának, majd a kávéházi beszélgetésben megerősíti, hogy nem akar Zsanival találkozni.

A cselekmény ezen pillanatai nagyon erős feszültségpontok lehetnének. Ádám azonban nem éli ki vagy meg ezeket: elmegy, elmondja, végiggondolja, de nem éli át a vele történetet,

cselekedetei mögött nincsenek intenzív kötődések. Ezzel szemben Célia átélhetőséget vár és talál a hitben, a gyülekezetben. A kávéházi beszélgetés a két karakterben megrajzolt szemlélet tézisszerű áttekintése. Célia elmondja, hogy mi történt vele: megvilágosodás, azonosulás, alárendeltség és biztonság. Ádám megkérdőjelez, a tények folyamatos vizsgálatára figyelmeztet. A két álláspont valójában nem ütközik. Márcsak azért sem, mert az Ádám által ekkor képviselt intellektuális kritika lényegében a mindentől és mindenkitől való érzelemmentes távolságtartás magatartása. Célia szerint így nem lehet élni. És a beszélgetés végén éppen a lány mondja ki a kötődés igényét, mikor átnyújtja a kicsi plüssállatot, és arra kéri Ádámot, hogy ne felejtse el. A beszélgetés intenzitása nem alakul ki. Ennek Ádám folyamatos leíró-elemző távolságtartása oka. Ezt erősíti az a narrációs eljárás, hogy Célia szavait hol direkt megszólalásban, hol Ádám elbeszélésében, függőbeszédben kapjuk. Ádám – ha nem is erőteljesen -, de ironizálja Célia alakját, és ezzel felszámolja.

„-Már nem az! – vág közbe. – Mert rájött, hogy az egész filozófia fölösleges szőrszálhasogatás... hogy nem ez az az út, amely elvezet Istenhez!

-Milyen eredetei gondolat! – mondom csípősen. – És ez mindjárt ott, az istentisztelet vagy micsoda után következett veled?” (298. oldal)

„Egyedül a nyelvtanulást engedélyezte neki az az ember, mert később a gyülekezet talán elküldi valahová. Nagyon is örült egyébként, amikor megtudta, hogy én elég jól tudok angolul meg egy kicsit franciául, mert a gyülekezett esetleg elküldi az embert ide-oda...” (300. oldal).

A karakterek, elsősorban Ádám és Célia alakját az enteriőrök és a tárgyi környezet is jellemzi. Például Célia karakterének ívét, a megismerés és eltűnés folyamatát követik le a cselekményben azok a pontok, ahogy és amikor Célia fotói megjelennek. A fotók egyrészt a cselekményvilág egyszerű, természetes elemei. A már nagylány Céliát Ádám (és így az olvasó) fotókon keresztül ismeri meg. Zsani mutatja meg a telefonjában lévő képeket. Ádám szavaiból a fotók aprotékos leírását, olvasatát kapjuk. A képekből kirajzolódik Célia éretlensége. Ennek a természetes és mindennapi helyzetnek az ellenpontja az, amikor Zsani fotókat ragaszt ki a fákra, hogy megtalálja Céliát. Ádám újabb és újabb képeket, újabb és újabb Céliákat nyomtat ki, majd a képek eláznak az esőben. Végül Célia az Őrangyal telefonján mutat fotót önmagáról és Őrangyaláról. A fotók mindig a jelen valamiféle bizonyosságként jelennek meg az adott szituációban, bizonyítékot jelentenek egy-egy szereplő számára. Összességében azonban egy gyorsan változó világ változó figuráinak pillanatnyi és érvénytelen lenyomatai.

Ádám is megválnak anyja és az idős asszony fotóitól. Az ő karakterrajzát azonban két világ, két különböző tárgyi enteriőr szervesen kapcsolata írja le. Ádám anyja idős bútorai között él laptopjával. Környezetét nem alakítja, jól megvan az öreg bútorokkal. Értelmezhetnénk ezt az anya emlékéhez való ragaszkodásként. Ádám azonban a lakás eladásakor könnyedén eladja a bútorokat, és a másik lakás öreg bútorában él tovább. Jól mozog a digitális világ terepein, honlapokat tervez, cikkeket ír. Zavaros célja egy regény megírása, amely talán ezzel a regénnyel meg is született. Elbeszélőként részletlátása gazdag. Ám olyan ember, aki sokat meglát és elmond a múltról és jelenről, de épp úgy közegetlen a múlt avítt világában, mint a digitális korszak virtualitásában, aki épp úgy távol van gyerekkorától, mint a jelentől.

A cselekményvilág szerkesztési eljárásai ahhoz vezetnek, hogy az elbeszélő nézőpontja és a szerzői nézőpont nagyon különböző. A regény én-elbeszélője a fogyasztói világ felesleges embere, akinek irodalmi előzményei az orosz regény említett hőstípusa, másfelől az egzisztencialista regények semmibe vetett hősei. A regény cselekményvilágának minden megoldása azt szolgálja, hogy megerősítse a főhős látásmódjának céltalanságát. A regény maga azonban küzd az archetipikus kapcsolatokért, azok hiányának megéléséért. Nőalakjai vágyakoznak, szenvednek és átélnek az érzelmeket sújtó mély hiányt.

4. Az értelmezés irányainak módszertani kibontása

Borító

A Rómában található Igazság szája (Bocca della Verità) egy antik kőkorong, amely valószínűleg egy folyamistent ábrázol. A hozzá kapcsolódó legenda szerint, ha a kőszobor szájába valaki bedugja a kezét, ha hazudós, akkor a fej leharapja a kezét.

- a) Figyeld meg a három képet! Hogyan alakul át a kőfej és annak jelentése?

(A képek forrása:

https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Bocca_della_Verit%C3%A0#/media/File:IT-Rom-bocca-della-verita-1.jpg

https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Bocca_della_Verit%C3%A0#/media/File:Mus%C3%A9e_M%C3%A9canique_072.JPG

<https://aegondij.hu/a-dijrol/dijazottak/2018/shortlist-2018/587-rakovszky-zsuzsa-celia>)

- b) A regény cselekményében az Igazság szájából kialakított jósló automata a pláza egyik kelléke. Mely szereplők jósoltatnak maguknak? Milyen arányban és hogyan jelenik meg a jövő a regény cselekményében?

Műfaj

A családregegyen egyik jellemzője, hogy generációkat követve mutatja be a különböző nemzedékek viszonyát, az értékek, a viszonyok változását.

- a) Igazold, hogy a regényben három generáció jelenik meg!
- b) Ádám határozottan írja le apja, testvérei, valamint Célia világát. Miért nincs tényleges kapcsolata a különböző generációkkal (apja-anyja generációja, saját kortársai, Célia világa)?
- c) Hogyan írja felül Célia fogantatásának körülményei, bizonytalansága a generációs kapcsolatokat?
- d) Milyen cselekményelemekkel mutatja be a regény zárata a családi értékek pusztulását, hiányát?

Alakpárok

- a) Ádám és Célia ellentétei egymásnak. Hozz érveket a következő megállapítás mellett és/vagy ellen!

“Az apa nem keres, lemondott a világról és saját boldogságáról is, a lánya viszont nem képes eszmék, ideák nélkül élni, ezért egy vallási szekta tagja lesz. Célia lázadása ez egy olyan világ ellen, ahol nem maradt érték, ahol őt is a „mindent választhatsz”, „bármiben hihetsz” elvei szerint nevelték fel, ahol nem talál biztos kapaszkodót, de még nem eléggé kielégített és cinikus ahhoz, hogy ezt elfogadja. Ezt az ellentétet kiválóan megragadja az az utolsó beszélgetés, amely egy kopott cukrászdában zajlik Célia és az apja közt. A lány keres valamit, bizonyosságot akar, egy ösvényt, amelyen járhat, nem káoszt és a lehetőségek átláthatatlan sokféleségét. Mire az apa reakciója: „...olyasmit vársz magadtól, amire az egyes ember nem képes: hogy értelmet adj a cselekedeteidnek. A filmek meg a regények félrevezetik az embert: úgy tesznek, mintha lenne világ.” A széttöredezettség és az értékek relativitása ellen küzdő Célia a hitet találja meg, de apja szerint a kételkedéshez, a hit elutasításához kell több erő és őszinteség: (...)”

Kolozsi Orsolya írásából

<http://www.kortaronline.hu/archivum/2017/11/kolozsi-rakovszky.html>

- b) Miért mutat a kávéházi beszélgetés szoros kapcsolatot, egyben ellentétet Ádám és Célia alakja között.
- c) *„-Már nem az! – vág közbe. – Mert rájött, hogy az egész filozófia fölösleges szörszálhasogatás... hogy nem ez az az út, amely elvezet Istenhez!*

-Milyen eredetei gondolat! – mondom csípősen. – És ez mindjárt ott, az istentisztelet vagy micsoda után következett veled?” (298. oldal)

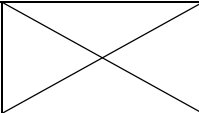
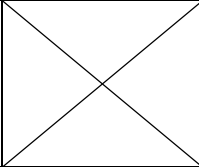
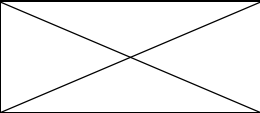
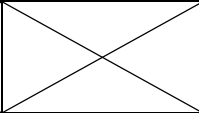
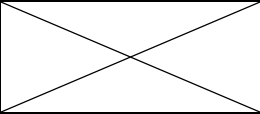
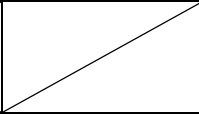

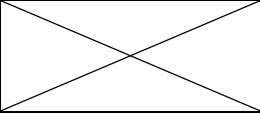
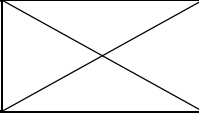

Miért fontosak a pirossal, illetve aláhúzással kiemelt szavak a beszélgetésben kibolmló érvelés megjelenítésében? Melyik járul hozzá az érvelés szerkezetéhez? Melyik hangulati elem?

„Egyedül a nyelvtanulást engedélyezte neki az az ember, mert később a gyülekezet talán elküldi valahová. Nagyon is örült egyébként, amikor megtudta, hogy én elég jól tudok angolul meg egy kicsit franciául, mert a gyülekezett esetleg elküldi az embert ide-oda...” (300. oldal)

A nyelvtanulás-nyelvtudás motívumnak tekinthető. Gyűjtsd össze, hogy milyen jelenetekben, milyen összefüggésben kerül elő a nyelvtudás-nyelvtanulás képessége,

helyzete? Hogyan zárja le a motívum jelentéskörét a kávéházi jelenetből kiemelt mondat?

d) Mely karakterek állíthatók párhuzamba? Folytasd a sort! Töltsd ki a sárga (a sötétebb) mezőket!

KARAKTERE				KÖZÖS JELLEMZŐ
Ádám	Ádám apja	Niki nevelőapja		a problémás apaság
Zsoltika	Ádám apja	Heni férje	Niki nevelőapja	pénzemberek, „sikeremberek”
Zsani	Ádám anyja	A korábbi lakástulajdonos idős anyja		elfelejtett, elhagyott anyák
Célia	Niki			apátlan fiatal nők
Ádám	Célia			
Zsani	Heni			
				töredékes családban élnek
				értelmiségi karakterek

Archetípusok, sztereotípusok

Az archetípusok a kollektív tudattalanban hordozott tartalmak, melyek a különböző kultúrák gazdag szimbólumvilágából, képi sémákból bomlanak ki. Olykor karaktertípusok (pl. az isten, a férfi, az anya, a gyermek, a hős, a szűz, a Jó, a Gonosz), máskor archetipikus élmények (pl. születés, halál, újjászületés, átváltozás) fogalmazzák meg és örökítik tovább az emberiség létezéséről szóló tapasztalatait. Míg a sztereotip alakok korideálok, egy adott korszak jellemző figurái.

- a) Milyen sztereotip férfi és női alakok jelennek meg a valóságshow szereplőiben?
- b) Milyen archetipikus élmény hiányoznak Célia életéből? Mi a magyarázata, hogy elhagyja az értelmiségi lány életpályáját, és egy zárt közösséget és a hitéletet választja?
- c) Miért érzi először nevetségesnek Célia a szertartást?
- d) Gyűjtsd össze Zsani anyaságának jellemzőit!
- e) Melyik sérült jobban a regényvilág ábrázolásában: az apa - gyermek vagy az anya – gyermek kapcsolat?
- f) Gyűjtsd össze azokat a jeleneteket, amelyben a cselekmény ironizálja a fogantatás, illetve a születés mély, archetipikus élményét!

A média világa mint a társadalomrajz eszköze

- a) A tömegkommunikáció mely ágai, műfajai jelennek meg a műben?
- b) Milyen a viszonya a televízióhoz Zsaninak és Ádámnak?
- c) Olvasd el Rakovszky Zsuzsa versét, amely az 1981-es Jólátok és határidők című kötetben jelent meg!

Ünnepi műsor

*Egyrészt az ország nagyjai, komor vagy
döcögve nyájas, éltes embriók, a túl nagy
ünnepi díszletek között lebegve;
másrészt aranyfüst, valcer, bonbonos-
doboz-idill, harisnya-füstön át a hús,
flitterrel leöntött őszi keblek.*

*Egyrészt a kivilágított hidak, hajó-
hadak, a fényező sötét folyó
fölött pásztáz, az égen kibomló szikrakévék;
másrészt cinkos mosoly, jólétesülten
kacsintva hajlongó hibátlan öltöny,
hibbant derűt sugárzó holdvilágkép...*

*E zárt edényben az erényben dús spenót
 áthatja a kecses tejszínhabot:
 minden árnyalat folyvást veszít
 különbségéből, és egy szintre pusztul össze;
 jobb híján az egész kedélyes, zagyva massa
 saját magát eszi.*

A szöveg a szocializmus paternalista, atyáskodó televíziójának jellegzetességeiből kibomló dús költői képek rendszere. Az ünnepi műsorban megjelenő politikusok, a műsor, az ünnepi közvetítés túlfűtött kellékei, eszközei részei az állam reprezentációjának (ábrázolásának), állam és tömeg (nép) szoros kapcsolatát fogalmazzák meg. Ugyanakkor a vizuális megoldások és maga az üzenet hamis, álságos.

Keresd ki a szövegből az alábbi témákat, problémákat megfogalmazó részeket, költői eszközöket!

Téma	Idézet
politikus	
tűzijáték	
televízió	
giccses, hamis közeg	
értékek keveredése	
az értékek nivellálódása	

- d) A Célia című regény médiakörnyezete már az újmédia, a közösségi média korszakának tulajdonságait mutatja. Miért hiányzik a regényből a televízió politikai nyilvánosságot szervező funkciója? Mi a kapcsolat Niki és a valóságshow között?

- e) Olvasd újra azt a részt, ahol Ádám a valóságshow-t nézi (244.-245. oldal)! Miért és hogyan ékelődik a Dávid-zsoltár szövege a jelenetbe?
- f) Mennyiben és miért vonatkoztatható az Ünnepi műsor zárószakasza a valóságshow-k, a neotévék világára?

*E zárt edényben az erényben dús spenót
 áthatja a kecses tejszínhabot:
 minden árnyalat folyvást veszít
 különbségéből, és egy szintre pusztul össze;
 jobb híján az egész kedélyes, zagyva massa
 saját magát eszi.*

- g) „A következőnapokban az estéket a hallban töltöm, Zsani mellett üldögélve, magam sem tudom, valamiféle homályos bűntudatból-e, vagy azért, hogy megóvjam magam a Niki-nézés kísértésétől” (248. oldal) Mi jelent a Niki-nézés kifejezés?
- h) Gyűjtsd össze, hogy milyen összefüggésekben jelenik meg a virtualitás fogalma a regényben? Alkalmazd a kifejezést a regényben megjelenő kapcsolatokra! Értelmezd a virtualitás fogalmán keresztül a regény zárómondatát!
- i) Zsani is, a gyülekezet is korlátozza Célia médiahasználatát. Miért? Mi az azonosság, mi a különbség a két attitűdben?

A felesleges ember alakja

- a) Idézd fel, vagy kutass az interneten! Milyen jellemzői vannak az orosz irodalomban a felesleges ember figurájának?
- b) Gyűjts idézeteket a műből, amelyekben Ádám önmagát esetleges, felesleges, haszontalan karakterként írja le!

5. Szakirodalom

Ambrus Judit: Nyári ének

<http://magyarnarancs.hu/konyv/nyari-enek-106830>

Artzt Tímea: Célia – A hiányzó nő

<http://www.kortaronline.hu/aktual/irodalom-rakovszky-celia.html>

Bodó Viktória: Férfihang női szemszögből

<https://olvassbele.com/2017/08/03/ferfihang-noi-szemszoglobol-rakovszky-zsuzsa-celia/>

Forgách Kinga: A lány, aki nem hitt a valóságban

<http://www.litera.hu/hirek/a-lany-aki-nem-hitt-a-valosagban>

Harmath Artemisz: ÁDÁM ÉS A NATURE'S SOUND

<http://www.revizoronline.com/hu/cikk/6692/rakovszky-zsuzsa-celia/>

Kis Orsi: Rakovszky Zsuzsa női hőse narrátorként nem akart megszólalni

https://konyves.blog.hu/2017/06/10/rakovszky_noi_hose_narratorkent_nem_akart_megszolalni

Kolozsi Orsolya: Rakovszky Zsuzsa: Célia

<http://www.kortaronline.hu/archivum/2017/11/kolozsi-rakovszky.html>

Lakner Dávid: A család hiányáról írt családregényt Rakovszky Zsuzsa

<https://mno.hu/konyveshaz/a-csalad-hianyarol-irt-csaladregenyt-rakovszky-zsuzsa-2409425>

Németh Ványi Klári: „Mindig ugyanazt a témát kerülgetem – Intejú Rakovszky Zsuzsával –

<http://kulter.hu/2017/06/mindig-ugyanazt-a-temat-kerulgetem/>